

Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) için Uygur Geleneksel Tıp İlaç Önerileri

Mağfiret Abdulveli Bozlar¹

¹Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Uluslararası Tıp Fakültesi, İstanbul, Türkiye

*Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Mağfiret Abdulveli Bozlar, e-mail: magfiretabozlar@gmail.com

ÖZET

3000 yıldan daha uzun tarihe sahip Uygur Tıbbı, Uygur Türklerinin kıymetli miraslarından biridir. Uygur Tıbbının bakış açısına bakılacak olur ise Uygur Tıbbı İbn-i Sina'nın teşhis ve tedavide kullandığı bakış açısının ta kendisidir. Uygur Tıbbı binlerce yıldır her türlü hastalıkta özellikle kronik hastalıklarda ve bulaşıcı hastalıkların önlemesi ve tedavisinde büyük katkılarda bulunmuştur. Veba (kara ölüm), kolera, tüberküloz, anormal hepatit A ve B hastalıklarının tedavisinde bile Uygur Tıp ilaçları kullanılarak hastaların hayatları kurtarılmıştır. Eski zamanlardan bu zamana kadar geçen süreçlerde Uygur Tıbbında solunum yolları hastalıkları için kullanılmakta olan ve antiviral etkisinin olduğu tespit edilmiş olan Uygur Tıp ilaçları Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) de COVID-19 için kullanılmıştır ve güzel sonuçlar almıştır. Bu sonuçlara göre şu an için ülkemizde hâkim konumda olan Covid-19 salgının durdurulması ve tedavi edilebilmesi amacı ile bu ilaçların tedavi edici etkileri kesinlikle araştırılmalı ve Türkiye'de üretimi gerçekleştirilmelidir.

Anahtar kelimeler: Uygur Tıbbı, İbn-i Sina, Covid-19, Zukam Cevheri, Zupa Cevheri, Bağışıklık sistemi ve ilaç önerileri.

ABSTRACT

With a history of more than 3000 years, Uygur Traditional Medicine is one of the most valuable and rich cultural heritage of Uygur Turks. The perspectives of Uygur Medicine in diagnostic and treatment of diseases are exactly same with Ibn-i Sina's perspectives. Since thousands of years, Uyghur Medicine has made great contributions to the prevention and treatment of all kinds of diseases, especially chronic diseases and infectious diseases. Even in the treatment of plague (black death), cholera, tuberculosis, non-A, non-B Hepatitis Uygur medicine was used and saved patients' lives by using Uygur Medicine. Uygur medical products, which have been used from ancient time until now for respiratory system diseases have been found to have antiviral effects and used for COVID-19 and have obtained good results in China. In order to win this unavoidable battle and fight, it will be definitely needed to do some research about the Uygur herbal products and productions must be carried out in Turkey.

Key words: Uygur Medicine, Ibn-i Sina, Covid-19, Zukam Cevheri, Zupa Cevheri, Immune system and drug recommendations.

GİRİŞ

Uzun ve köklü bir kültür tarihine sahip olan Uygur Türkleri Uygur tababetini dedelerinin en büyük mirası olarak kabul edip İslamiyet'ten önceki 3000 yıllık Şamanizm dönemi ve devam eden süreçte kullanmış, geliştirmiş ve büyük gelişmeler göstermiştir ve günümüze kadar ulaşmışlardır (M. Ömer, 2019; Tugba, 2018). Uygur tıbbı, İbn-i Sina Tıbbı gibi dört element talimatı (ateş, hava, su, toprak), dört hılt teorisi (kan, safra, sevda, balgam), dört mizaç (kan, safra, sevda, balgam), tabiat (bağışıklık sistemi) vb. yer almıştır (İbn-i Sina, 1995; Abdulhamid Y & Abdulhamid M, 2009; Abdulhamid Y, 2005). İbn-i Sina, Hint tıbbı ve Uygur Tıbbını çok iyi incelemiştir (Zeki, 2010).

Dört element talimatı ilk defa dünyada Uygurlar tarafından kabul edilmiştir. Aynı zamanda Yunanistan, Hindistan ve Arap ülkelerinden birçok hekim, Uygur hekimi Gazibay (330-450 M.Ö)'ın yaşadığı eski ipek yolu şehri Hotan'ın Karakaş ilçesi Aksaray kentine gelerek Gazibay'dan Uygur Tıbbını öğrenmiştir (Sidik & Muhter, 1997; Halmurat, 2013). Uygur Tıbbı bir çok kronik hastalığı tedavi edebilmektedir. Özellikle vitiligo, diyabet, şizofreni ve sedef gibi tedavisi zor olan hastalıkların tedavisi için yeni yöntemler geliştirerek tedavi edebilmeyi başarmıştır (M. Ömer, 2019).

1908 yılında Doğu Türkistan'ın Hotan şehrinde meydana gelen kolera salgınında Uygur tıp ilaçları kullanılarak bu hastalık Uygur tabibleri tarafından tedavi edilmiştir (Abdulhamid. Y, 2005). 1988 yılında Doğu Türkistan'da meydana gelen hepatit hastalığı normal hepatit A ve B den farklı olduğu için anormal hepatit A ve B diye adlandırılmıştı. Uygur Tıp hekimleri Uygur Tıp ilaçları kullanarak hastaların hayatını kurtarmışlardır ve Modern Tıp hastanelerinde tedavi gören hastaların daha hızlı iyileşmelerini sağlamışlardır (Lanjuan Li, 2014; Baki et al., 1988; Maihebuti et al. 2011; Chao Shu Yan, 1990). Aynı zamanda bu hastalık için Kasine Ereki, Diynar Şerbiti, Buzuri Şerbiti gibi Uygur

Tıp ilaçları ile birlikte esas Gülkant ve Amile Nuşdari ek olarak kullanılmıştır (Baki et al., 1988).

Korona virüs Covid-19 yeni ortaya çıkan bir ölümcül hastalık olması sebebi ile tüm dünyada tedavi için yeni ilaç çalışmaları son hızı ile yapılmaya çalışılmakta ve bu hususta araştırmalar son hızı ile devam etmektedir. Çin'in haberlerine göre, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen Covid-19 tedavisi için Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) de kullanan ilaçlar içinde Uygur Tıp ve Çin Tıp ilaçları da yer almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin haberlerine göre, Çin tıp ve Uygur Tıp ilaçlarının Çin'in Wuhan, Shanghai, Guangzhou, Hubei, Jiejiang gibi büyük şehirlerin hastanelerinde yaygın bir şekilde kullandığı ve uzmanlar tarafından çok tavsiyede olunduğu belirtilmiştir. Haberlere göre, Çin'de Uygur Tıp ilaçlarının COVID-19 için çok etkili olduğu ve Çin'de bulunan şehirlere taleplerin çokça olduğu, uzmanların bir kaç çeşit Uygur Tıp ilaçlarını CoVID-19 tedavisinde yüksek oranda tavsiye ettiği, en güvenilir devlet web sayfasında yayımlanmıştır.

Yeni Koronavirüs Hastalığı genel olarak yüksek ateş ve öksürük, ilerleyen durumlarda ise solunum gücüyle ilgili seyreden bir hastalıktır. Bunlara ilave olarak bulantı-kusma, diyare, kas-eklem ağrısı, iştahsızlık gibi farklı semptomlar yada zatürre, ağır akut solunum yetmezliğinin ortaya çıkabildiği gösterilmektedir. Uygur Tıbbında zatürre ciddi akciğer hastalıklarının biri olup, sebepleri çok yönlü olmaktadır. Yukarıda bahis ettiğimiz ilaçlardan korona ile ilgili araştırmalar olmasa da başka hastalıklar için yeterli sayıda araştırmalar bulunmaktadır.

1. Zukam cevheri

Hunan of Journal of Traditional Chinese Medicine dergisinde grip olan 56 kişiden Zukam Cevherinin 42 kişi tarafından kullandığında toplam %95.24 (p<0.05) oranında başarı sağlandığı belirtilmiştir (Ay & Tang Shan, 2014). Bir araştırmada 64 ciddi üst solunum yolları hastalıklarını Zukam Cevheri ile tedavi ettiğinde %

92.19 oranında başarı sağlandığı belirtilmiştir (Zhong & Guan, 2014).

Yine bir başka bir araştırmada zुकam cevherinin inflamasyon üzerine etkili olduğu kanıtlanmış ve antiviral etkisi olduğu tesbit edilmiştir (Silafu et al., 2000). Üst solunum yolları enfeksiyonu olan 50 kişiye Zुकam Cevheri verildiğinde yüksek ateş, baş ağrısı, burun akıntısı, bütün bedendeki ağrının kesilmesinde %87.58, %80.58, %89, %92,94 oranlarında iyileşme olduğu görülmüştür (Pali & Rukeya, 2010). Başka bir araştırmada Zुकam Cevherinin çocuklardaki üst solunum yolları hastalıklarında 89 çocuğu iyileştirdiği, 19 çocuğun tamamen iyileştiği belirtilmiştir ve 16 çocuğa hiç etkisi olmamıştır. Toplam %87.1 oranında başarı sağlandığı görülmüştür (Meng Xiao Juan, 2012).

Yine Jingzhou Çin Geleneksel Tıp hastanesindeki 2 grup çocuk üst solunum yolları enfeksiyonu görülmüş çocuk hastalar üzerinde yapılan çalışmada, kontrol grubundaki 70 çocuğa Ribavirin enjeksiyonu, tedavi grubuna ise zुकam cevheri 5 gün boyunca kullanılmıştır. Tedaviden sonra belirtilerin iyileşmesi, tedavi öncesi ve sonrası serum SAA, WBC ve hs-CRP düzeyleri ve iki grupta advers reaksiyonlar karşılaştırıldığında kontrol ve tedavi gruplarındaki klinik etkinlik sırasıyla %85.71 ve %97.18 oranında olduğu belirtilmiştir. Tedaviden sonra ateşin düşmesi, tedavi grubunda öksürük ve farenjitin kaybolma süresi kontrol grubuna göre anlamlı olarak daha erken olduğu gözlemlenmiştir (P <0.05). Tedavi grubundaki SAA, hs-CRP ve WBC düzeyleri anlamlı olarak daha iyi olduğu, kontrol grubunda ise bu değerlerin tedavi grubuna oranla daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Tedavi sırasında, tedavi grubundaki advers reaksiyon oranı %4.23 olup, kontrol grubunda ise %15.71 olup kontrol gruba göre anlamlı olarak düşük olduğu ölçülmüş ve iki grup arasında anlamlı derece fark olduğu belirtilmiştir (Liu Peng & Gua Song, 2018).

Zुकam cevherinin üst solunum yolları enfeksiyonu tedavisindeki meta analizinde 1506 hastayı kapsayan bir çalışmada; toplamda gösterilen meta analiz sonuçları efektif oranı (effective

rate) (OR = 1.97, %95 CI:1.47-2.65, P <0.00001, toplam iyileşme oranı (cure rate) (OR = 2.07, %95 CI: 1.67 -2.58, P <0.00001, burun akıntısı gibi klinik bulgular (OR = -0.90, %95 CI: -1.37 = 0.43, P= 0.0002) burun tıkanıklığı (OR= -0.43, %95 CI: -0.60 -0.26, P <0.00001), öksürük (OR = -1.31, %95 CI: -1.54 -1.08, P 0.00001), boğaz ağrısı (OR = -0.49, %95 CI: -0.71 - 0.27, P <0.0001, baş ağrısı (OR = -0.75, %95 CI: -1.16-0.34, P=0.0003), ateş (OR=-2.94, %95CI: -3.39-2.49, P <0.00001) şeklinde olduğu belirtilmiştir (Yu Tong et al., 2018).

Bu araştırmada deney grubunun kontrol grubundan önemli ölçüde daha iyi olduğu tespit edilmiştir. İki grup arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve üç çalışma, tedavi sırasında sırasıyla döküntü, bulantı ve kusma gibi hafif advers reaksiyonların olduğu bildirmiştir (Yu Tong et al., 2018). Ve bu ilaç ÇHC tarafından patentli bir ilaçtır.

2. Zupa Cevheri

Zupa Cevherinin klinikteki acil akciğer enfeksiyonu üzerindeki yeni tedavisi Patentli olarak sunulmuştur. Zupa Cevherinin astım tıpi bronşit tedavisindeki başarısı %94.4 olarak belirtilmiştir (Jin Minghui & Liang Jingxing, 2019). Zupa Cevherinin soğuk kaynaklı nezle nedeni ile oluşan öksürük ve ğayrı tabı-i balgam hıltı kaynaklı astım tedavisi üzerine yapılan araştırmada Zupa cevherinin öksürüğü kestiği, nezleyi hafifletme ve akciğeri koruma gibi etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Jin Minghui & Liang Jingxing, 2019).

Astım hastalarındaki öksürük için başarının %96.55, solunum yolu hastalıkları ve astım için %95.56, kronik akciğer hastalıkları için %90, bronşit için %96, diğer solunum yolu hastalıklarından olan öksürük için %89.13, balgam çıkarma %90.62, nefes darlığı %88.33, akciğerden patolojik seslerinden biri olan wheezinglerin azaltılmasında %92.31, genel başarı oranının ise %90.04 olduğu bildirilmiştir (Li & Hong, 2016).

Çin'in Xinhua Net'te yayınladığı bir haberde Hubei, Wuhan'da korona virüs için geleneksel tıp ilaçları kullandığı ve Hubei eyaletinde tedavi gören kişilerden %91.64 oranında ve Wuhan'da %89.10 oranında iyileşme görülmüştür. Bütün Çin'de %92.41 oranında başarı sağlanmıştır. Çin Halk Cumhuriyetinde Çin Tıbbı, Uygur Tıbbı, Tibet Tıbbı, Moğul Tıbbı ve Çin'de mevcut olan başka geleneksel tıplar Çin Tıbbı diye adlandırılmaktadır. Çin'in İstanbul Başkonsolosu Cui Wei, Çin'in Corona virüsüne karşı ilaç ve aşı çalışması hakkında bilgi verdiğinde 70 bin hastanın taburcu olmasında %94.5 geleneksel Çin tıbbının katkısı olduğunu söylemişti. Çin Tıbbında korona virüs için kullanan ilaçlar aslında Çin Tıp ve Uygur Tıp ilaçlarıdır. Çin haberlerine göre Korona salgını süresince Çin'de Geleneksel Uygur Tıbbi ilaçları COVID 19 tedavisinde yaygın kullanılmış ve halen kullanılmaktadır.

Urumçi Gov haberinde Uygur Geleneksel ilaçlardan Zukam cevheri, Zupa cevheri gibi bitkisel ilaçlar Wuhan, Hubei, Shanghai, Jiejjiang, Guangzhou gibi şehirlerde meydana gelen virüs salgınında yaygın kullanılmış, olumlu sonuçlar alınmıştır. China News haberine göre Sincan Tıp Üniversitesi 2. hastanesi korona virüs salgının başladığı andan itibaren Zukam Cevheri ve Zupa Cevheri Wuhan ve Shanghai'e göndermiştir.

Urumçi Gov'in başka bir haberinde Sarımsak kapsülü de bu süreçte yaygın olarak kullanılmıştır. Bu ilaçlar ayrıca uzmanlar tarafından süreç boyunca tavsiye edilmiştir. Yashengwang haberlerinde ise Zukam Cevheri, Zupa Cevheri, Sarımsak kapsülü ve Yizhihu Emeni Cevherinin COVID 19 tedavisinde en iyi sonucu verdiğini ifade etmiştir. Yizhihu emeni kapsülünün antiviral etkisinin olduğu viral hepatit ve karaciğer hastalıklarının tedavisine tedavi edici etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Uygur Tababetinin eski kadim eserlerinde bahis ettiği tabiat ise bağışıklık sistemidir. Korona virüsten korunmak için stresten, korkudan, sigaradan uzak durulmalı ve yeterli uyku ve hijyene önem verilmelidir. Stress ve korku ile ilgili

İbn-i Sina'nın koyun üzerine yapan bir araştırmasında şu şekilde belirtilmiştir: "Aynı anneden doğan, aynı ağırlıkta olan iki kuzunun birini normal büyütmüş ve başka birini kurtun yanında büyütmüş ve onları aynı şekilde beslemesine rağmen kurtun yanında büyüyen kuzu zayıflamış ve uzun zaman yaşamadan ölmüştür". Uygur Tıbbında ruh amilleri çok önemlidir.

Uygur Tıp kitapları ve araştırmalara göre aşağıdakiler tavsiyede bulunuyor. Nane, reyhan, üzerlik tohumu, sandal yakarak buhur yapılmalıdır. Sirkeyi (arpa ve kepek sirkesi daha iyidir) sarımsak ile kaynatıp yine evin buhur yapılması oldukça önemlidir. İnsanların mizacı olduğu gibi iç organlarında ve bitkilerin de mizacı vardır. Bütün vücudun bağışıklık sistemini güçlendirirken Uygur Tıbbında organların da farklı yöntemler ile kuvvetlendirilmesi çok önemlidir. Her türlü meyve ya da doğal meyve suları, bal şerbeti, ada çayı, nane çayı (Rukiye et al., 2006, Aishwarya, 2015), karanfil çayı (Rukiye et al., 2006; Mayank et al., 2014.), kekik çayı (Vimalanathan & Hudson, 2018; S. Santoyo et al. 2012), meyan kökü çayı (Rukiye et al., 2006; Xican Li et al. 2013; Kuniyiko, F. et al., 2016; L.A. Baltina et al., 2009, Md Abdus Shahid, 2020; Liqiang Wang, 2015)), ihlamur çayı, rezene çayı (Rukiye, 2006; H Jalali et al., 2013; Vadlamudi, 2013; S. Duru, 2013), geven otu çayı (William, 2007; Md Abdus Shahid, 2020), oğul otu çayı (Louis, 1965; Keyvan, 2007). biberiye çayı, zencefil (Rukiye, 2006; Mihye Kim et al. 2008; Md Abdus Shahid, 2020) beyaz çay, yeşil çay (Rukiye, 2006, gibi çaylar, keçiyoynuzu, gojiberry (Shahrajabian et al., 2019), kişniş (Rukiye et al., 2006; Filomena et al., 2011) kuru incir, badem, hünnap, kara mürver (Md Abdus Shahid, 2020), her türlü meyve ve sebze, soğan, sarımsak (Md Abdus Shahid, 2020), ginseng (Md Abdus Shahid, 2020; Rukiye et al., 2006), tahin, turp (Rukiye et al., 2006; Fatima et al., 2007), hindistan cevizi yağı (Rukiye et al., 2006; Fabian & Mary 2020; Vianne 2020; CNN. Philipines, 2020; Luez et al, 2020; Guan Yu Lim, 2020; Kamalaldin et al., 2017), gulkan ve pinne gulkanı

(bunlar Uygur Tıbbında kullanan reçenelerdir), C vitamin ve D vitamini, tavsiye edilmektedir. Bunun yanında yeşil çayda gargara kılınabilir (Kuzuki et al. 2017), 4-5 damla kekik yağı günde 2 kere dil altına damlatarak kullanılabilir. Kavrulmuş, acı ve soğuk olan yemek ve içeceklerden uzak durmalıdır.

SONUÇ

Korona virüs aşısı ve tedavisi için araştırmalar devam etmektedir. Geleneksel Tıp ilaçlarında tedavi hastalıktan koruma ve tedavisinde yardımcı olmuştur. Uygur Tıbbında korona virüs için kullanan ve yukarıda bahsettiğimiz ilaçlar yıllardır Uygur Tıbbında yaygın olarak kullanılmaktadır ve Çin Sağlık Bakanlığı tarafından izinlidir. Uygur Tıbbının bulaşıcı hastalıklar için çok eski zamanlardan itibaren yaptığı mücadelelerine baktığımızda tüm bedeni ve hastalığın tesir ettiği organı güçlendirmek ön planda bulunmaktadır. Özellikle Doğu Türkistandaki yaklaşık 200 Uygur Tıp hastanesinde 78 Uygur Tıp devlet hastaneleri dahil bütün Uygur Tıp hastanelerinde reçeteli olarak solunum sistemi hastalıkları için çok yaygın kullanan ilaçları Covid-19 için de kullanılmaktadır. Belirtilen yan etkiler ise çok az düzeydedir ve kullanılan ilaçlara ilgili araştırmalar oldukça fazladır.

Uygurca yayınlara ulaşmamıza rağmen yine de bu ilaçlarla ilgili yeterli sayıda kaynak mevcuttur. Araştırmalarda Zukam cevherinin antiviral etkiye sahip olduğu, grip, aids, zatüre, ciddi üst solunum yolları hastalıklarını, öksürük, baş ağrısı, yüksek ateş, çocuklardaki ciddi üst solunum yolları hastalıkları gibi hastalıklara etkili olduğu tespit edilmiştir. Zupa Cevherinin astım tipi bronşit, kronik akciğer hastalıkları, solunum yolu hastalıkları, bronşit, çocuklardaki grip kaynaklı öksürük için iyi olduğu, nefes darlığı, soğuk kaynaklı nezle nedeni ile oluşan öksürük ve gayrı tabii balgam hıltı kaynaklı astım tedavisi üzerinde yapılan araştırmada Zupa cevherinin öksürüğü kestiği, nezleyi hafifletme ve akciğerleri koruma gibi etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Bu anlamda Geleneksel Uygur tababetinde grip, soğuk algınlığı, soğuktan kaynaklı zatüre, astım, öksürük, bronşit, KOAH gibi solunum yolları hastalıklarında kullanılan ve yapılan çalışmalarda olumlu yönde faydaları olan, bunun yanında daha sonra çıkan AIDS, SARS, Hepatit A ve B hastalıklarda da ayrıca antiviral yönde olumlu etki gösterdiği belirtilen ve yine Çin'de Covid-19 ile mücadelede destekleyici katkı sunan ve Çin Sağlık Bakanlığında onaylı olan ve reçetelenebilen, yan etkisi çok az ve tamamen doğal içerikli olan bu bitkisel ilaçların ülkemizde de Covid-19 ve solunum yolu hastalıkları üzerine çalışmalarının yapılması ve sonucun olumlu çıkması durumunda üretiminin yapılmasını önermekteyiz.

KAYNAKLAR

- Abdulhamid, Y., & Abdulhamid M., (2009). Uygur tibabet kamusi, 1. Cilt. 1st edition. Sincan halk sehiye neşriyatı. 1-45.
- Abdulhamid, Y., (2014) Uygur Tebabeti Asasi Neziriyeleri Dersligi. 2nd edition. Sincan Halk Baş Neşriyatı, Sincan Halk Sehiye Neşriyatı. 121-200.
- Ahmed, H., Jamalidin, B., Abdulhamid M., Osman T., Huşur, Abduwahid, H., Hebibulla A., (2009). Uygur Tibabiti Kamusi. 3.Cilt. 1st edition. Sincan Halk Sehiye Neşriyatı. 153-188, 178-181.
- Ay & Tangshan. (2014). Zu ka mu ke li zhi liao gan mao (feng re zheng) 42 li lin chuang guan cha. Huanan Of Journal of Traditional Chinese Medicine 2014 (9). (9) 43-44.
- Aishwarya B. (2015). Therapeutic uses of peppermint-a review. Journal of pharmaceutical sciences and research, 7(7), 474-476.
- Baki, T. et al; 1988. Geyri A ve B tiplik jiger yallugini Uygur Tibabetçiligide dawalaştın hulase. Uygur Tibabeti İlmî Jornali, 1988 (2). (Uygurca).
- Chao, Shu. Yan, (1990). Clinical Analysis of 3160 Patients with Epidemic non-A and non-B Hepatitis in Xinjiang of China. Kansenshogaku Zasshi. , 64(1): 105-11.

- CNN. Philippines. Tests set for possible benefits of coconut oil on COVID-19 patients. 2020. <https://cnnphilippines.com/news/2020/4/2/filipino-scientists-coconut-oil-test-benefits-coronavirus-patients.html>
- Fatima, F., Patricia, V., Carla, S., Jose, A. P., Rosa, M.S., & Paula, B.A. (2007). Chemical and antioxidative assessment of dietary turnip (*Brassica rapa* var. *rapa* L.). *Food Chemistry*, Elsevier. 105(3), 1003-1010.
- Fabian, M. D. & Mary, T. N. (2020). The Potential of Coconut Oil and its Derivatives as Effective and Safe Antiviral Agents Against the Novel Coronavirus (COVID-19). *Global Portal. Ateneo De Malina University*. <https://ateneo.edu/.../potential-coconut-oil-and-its-derivatives-effective-and-safe-antiviral>.
- Filomena, S. Susana, F. Joao, A.Q. Fernanda, C. D. (2011). Coriander (*Coriandrum sativum* L.) essential oil: its antibacterial activity and mode of action evaluated by flow cytometry. *Journal of Medical Microbiology*. 60(10), 1479-1486.
- Guan Y.L. Coconut and Covid-19: Philippines Studying Antiviral Properties of Coconut Oil as Potential Treatment. *NUTRA Ingredients-Asia.com*. <https://www.nutraingredients-asia.com/Article/2020/03/11/Coconut-and-COVID-19-Philippinesstudying-antiviral-properties-of-coconut-oil-as-potential-treatment>
- Halmurat, U. *Greco- Arab-Uyghur Medicine*. (2013). Includes index. ISBS 978-0-615-83579-2. Printed in United Nations of America. 13-25
- H Jalali, A Bassiri, H, Jalal. (2013). Evaluation of Antioxidant Activity of Fennel (*Foeniculum vulgare*) Seed Extract on Oxidative Stability of Olive Oil. *Journal of Chemical Health Risks*. 3(2):53-61, ISSN:2251-6719.
- İbn-i Sînâ, *El-Kânûn fi't-Tıbb*, II. Esin. K. (1995). (çevri) 1. kitap. 1st edition. Atatürk Kültür, Dil ve Tarihi Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. Merkezi Yayınları, Ankara. 6-23.
- Jin Minghui & Liang Jingxing (2019), 1 H³Y^{-a}o-颯²É联|Xos魯¥q⁻S钠^av疗
oρoI«y¹Â变ÉY^oÊ-^o3Y^ao|临 § É-ã[·] s广| {oα
医药o j学学报. *Guangzhou zhongyiyao daxue xuebao*. 2019(036), 008. 1155-1160.
- Kazuki, I., Yohei, K., Maiko, A., Hiroshi, Y. (2017). Effects of green tea gargling on the prevention of influenza infection: An analysis using Bayesian approaches. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*. 23(2). <https://www.liebertpub.com/journal/acm>. <https://doi.org/10.1089/acm.2016.0094>
- Keyvan, D., Damien, D., Paivi P.O., Yusrida, D., Into, L., Raimi, H. (2007). Chemical composition and in vitroantioxidative activity of a lemon balm (*Melissa officinalis* L.) extract. *LWT - Food Science and Technology*. 41(3) 391-400.
- Kunihiko, F et al., (2016). Antiviral and antitumor activity of Licorice Root extracts. *International Journal of Experimental and Clinical Pathophysiology and Drug Research*. 30 (6). 777-785.
- Lanjuan Li. (2014). *Viral Hepatitis in Southern Asia. Abnormal B Hepatitis in Xinjiang. Routledge Handbook of Global Public Health in Asia*. 240-248. Published April 16, 2014 by Routledge. 109 B/W Illustrations. 738.
- L.A. Baltina et al. (2009). Prospects for the creation of new antiviral drugs based on glycyrrhizic acid and its derivatives (a review). *Pharmaceutical Chemistry Journal. Search for New Drugs*. 43(10).
- Li, Z. Y. & Hong, Z. Z. (2016). Han chuan zu pa ke li dui han xing nai zi lai suo zhi ke sou j i yi yan yan jiu. *Xian Dai Zhong ao Yan Jiu Yu Shi Jian*. 30(1).
- Liu Peng, Wang Guo-song, (2018). *Jingzhou Hospital of Traditional Chinese Medicine. Zukamu Granules combined with ribavirin in*

- treatment of acute upper respiratory tract infection in children. *Drugs & Clinic*. 2018(12).
- Liqiang Wang, Rui Yang, Bochuan Yuan, Ying Liu, Chunsheng Liu (2015). The antiviral and antimicrobial activities of licorice, a widely used Chinese herb. *Acta Pharmaceutica Sinica B*. 5(4) 310-315.
- Louis, S. K., Ronald, A. C., Ernest, C.H. (1965). Antiviral activity of lemon balm plant. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 130(1).
- Luiz et al., (2020) Virgin coconut oil supplementation prevents airway hyperreactivity of Guinea pigs with chronic allergic lung inflammation by antioxidant mechanism. *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*. Hindawi. Vol 2020. 1-15.
- Maihebuti, A., Sharifa, E. W. P., & Syed, A., S. (2011). Role of traditional and complementary medicine in universal coverage. *Malaysian Journal of Public Health Medicine*, 11(2), 1-5. www.mjphm.org.my
- Abdus Shahid, Mohammad Asaduzzaman Chowdhury, Mohammad Abul Kashem, (2020). Scope of natural plant extract to deactivate COVID-19. *Biopolymers*. <https://dx.doi.org/10.21203/rs.3.rs-19240/v1>
- M. Ömer Nezeri. (2019). Dört madde nazariyesi (teorisi). *Geleneksel Tıbbi Giriş Uygur Tebabeti*. 1st edition. Gebze Teknik Üniversitesi. 1-9.
- Mayank, A. Sonam, A. Radhika, R. Pallavi, S. Adyanthaya, BR. Gupta, H.L. (2014). A review on uses of clove in oral and general health. *Indian Journal of Research in Pharmacy and Biotechnology*, 2(4), 1321-1324. www.ijrbp.com.
- Meng Xiao Juan. (2012). Wei yao zu ka mu keli zhi liao xiao er ji xing shang hu xi dao gan ran de chang yan jiu. *Xinjiang Zhongyiyao*. 30(5).
- Mihye Kim et al. 2008. Zerumbone, a tropical ginger sesquiterpene, inhibits colon and lung carcinogenesis in mice. *International Journal of Cancer*. 124(2). 264-271.
- Pali & Rukiye. (2000). Zu ka mu ke li zhi liao shang hu shi dao gan ran 50 li lin chuang cha. *Zhongguo Minzu Mingjian Yiyao Zazhi*. 45(1).
- Rukiye, S. et al., (2006). Uygur Tibabeti Ham Dorilar İlmi 1. Tom. 1st edition. Sincan Halk Sehiye Neşriyatı. 147-148. 413-414. 95-96. 179-182. 113-115. 103-106. 83-84. 147-148. 95-96.
- Rukiye, S. et al., (2006). Uygur Tibabeti Ham Dorilar İlmi 2. Tom. 1st edition. Sincan Halk Sehiye Neşriyatı. 233-234, 231-232, 77-79, 424-428.
- Rukiye, S. et al., (2006). Uygur Tibabeti Ham Dorilar İlmi 3. Tom. 1st edition. Sincan Halk Sehiye Neşriyatı. 37- 38. 72. 342-343. 264-266.
- S. Duru, U. Koca, S. Öztekin, Ç. Olguner, A. Kar, C. Çoker, Ç. Ulukuş, C. Taşç, Z. Elar. (2013). Antithrombin III pretreatment reduces neutrophil recruitment into the lung and skeletal muscle tissues in the rat model of bilateral lower limb ischemia and reperfusion: a pilot study. *Int. J. Pharm. Sci. Rev. Res.*, 23(1), Nov – Dec 2013; no 45, 237-242.
- S. Santoyo, L. Jaime, M. R. García-Risco, A. Ruiz-Rodríguez & G. Reglero (2014) Antiviral properties of supercritical CO2 extracts from oregano and sage. *International Journal of Food Properties*, 17:5,1150-1161.
- Shahrajabian, M. H., Khoshkham, M., Sun, W., & Cheng, Q. (2019). A review of three ancient Chinese herbs, goji berry, ginger, and ginseng in pharmacological and modern science. *J. BIOL. ENVIRON. SCI*, 13(39), 161-171.
- Sidik, R., Muhtar, M., (1997). Gazibay. Meşhur Uygur Tiwipliri. 1st edition. Kaşkar Uygur Neşriyatı. 1-5.
- Silafu, Hamulati, Xiao Kaiti. (2000). Zukamu granüllerinin anti-inflamatuar etkisi deneysel araştırma. *Çin Materia Medica Farmakolojisi ve Klinikleri*. 16 (1): 33-35
- Tugba, G. S., (2018). Uygur halk hekimliği uygulamalarında çay ve işlevleri. *Uluslararası*

Uygur Araştırmaları Dergisi, Dergi Park.
(11), 68-74.

Vadlamudi T, Kotha P, Kotaiah , Venkataramana
S. G., (2013). Flavonoids Isolated from *Foeniculum vulgare* (Fennel) have Virostatic Ef-
ficiency Against Bluetongue Virus. *Int. J.*

Pharm. Sci. Rev. Res., 23(1), Nov – Dec
2013; no 45, 237-242.

Vianne, B. Coronavirus Treatment Update: Vir-
gin Coconut Oil (VCO) Being Tested As Pos-
sible Cure For COVID-19. *Latin Time.*